

# Žiga Zois, ljubitelj rastlin?

## Sigismondo Zois, a plant lover?

Špela PUNGARŠEK<sup>1</sup>

»Moje pismo Vas pouči, da sem na najboljši poti postati *botaničar*. Če se to zgodi, boste Vi vzrok: v osamljenosti glede mineralogije, ki me obdaja izza Vašega odhoda, izgubljam polagoma veselje do nje, kajti skoraj nemogoče ti je vztrajati, če nimaš veselja, da bi z drugim izmenjeval misli, zlasti še v tako jalovi deželi, kakor je na apnu bogata Kranjska «

Iz pisma Žige Zoisa, ki ga je v francoščini poslal prijatelju Balthasarju Hacquetu v Lvov 16. 10. 1787 (KIDRIČ 1938).

### Izvleček

V prispevku predstavljamo botanično plat delovanja Žige (Sigismonda) Zoisa. Verjetno ga je njegov mlajši brat Karel navdušil za iskanje redkih rastlin, zato je deloval tudi kot mecen botaničnim raziskovalcem. Skupaj z bratom je urejal več parkovnih nasadov in se zanimal za uporabne kulturne rastline. Zbiral je tudi slovenska imena rastlin, ki jih deloma objavljamo v prispevku.

**Ključne besede:** Žiga Zois, Karel Zois, Balthasar Hacquet, slovenska imena rastlin, tartarska ajda

### Abstract

The article presents the botanical interests of Sigismondo Zois. Probably impressed by his younger brother Karel, he was also looking for rare plant species and financially supported botanical researchers. Together with his brother he arranged several parks and was interested in useful crops. He also gathered Slovenian plant names partly published in this article.

**Key words:** Sigismondo Zois, Karel Zois, Balthasar Hacquet, Slovenian plant names, Tartary Buckwheat

<sup>1</sup> Prirodoslovni muzej Slovenije / Slovenian Museum of Natural History, Prešernova 20, 1000 Ljubljana, Slovenija, spungarsek@pms-lj.si

## Vpliv Balthasarja Hacqueta na brata Zois

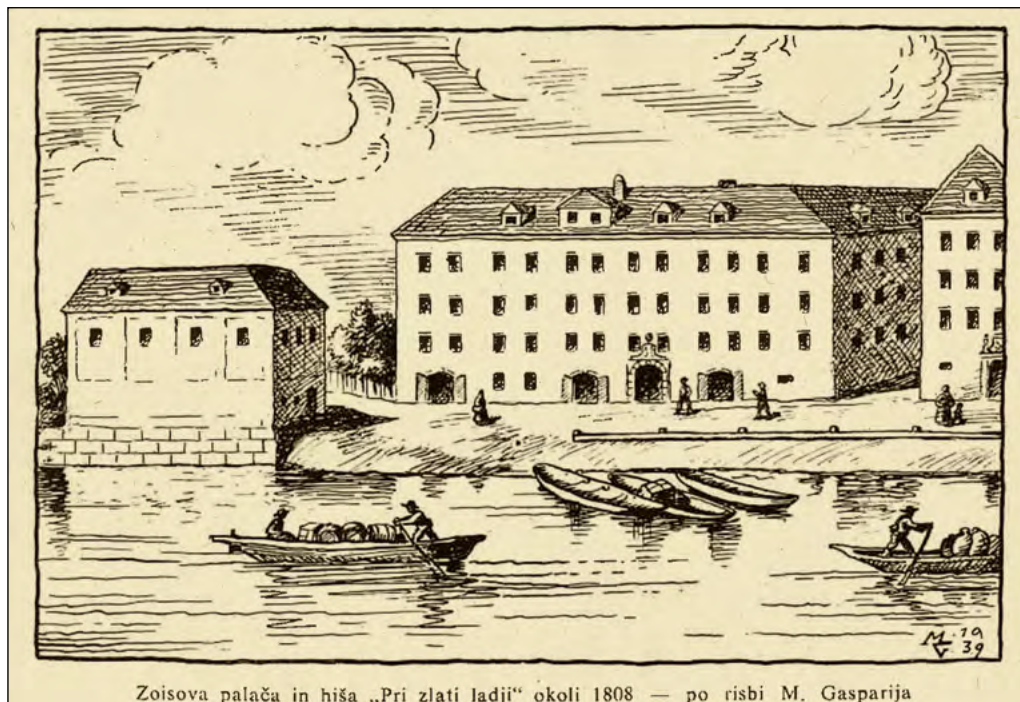
Žiga (Sigismondo) Zois (1747–1819) je najbolj znan kot mineralog in geolog, mecen in lastnik več fužin na nekdanjem Kranjskem (FANINGER 1983; KIDRIČ 1938). Manj znano je, da je bil tudi ljubitelj rastlin, saj se kot botanika po navadi omenja le njegovega mlajšega brata Karla (1754–1799), po katerem sta poimenovani Zoisova zvončica (*Campanula zoysii*) in Zoisova vijolica (*Viola zoysii*) ter rod tropskih trav *Zoysia* (PRAPROTNIK 2015). A nekaj informacij kaže, da se je tudi Žiga rad ukvarjal z botaniko. Za to njegovo zanimanje sta verjetno »odgovorna« Balthasar Hacquet in Žigov mlajši brat Karel.

V Idrijo na Kranjsko je 20. septembra 1766 kot rudniški kirurg prišel Balthasar Hacquet (1739/40–1815; slika 1). Idrijo si je izbral zaradi tamkajšnjega zdravnika Joannesa Antonia Scopolija, ki je bolj kot po svojem poklicu slovel kot botanik in entomolog. Tako Scopoli kot za njim Hacquet sta se pritoževala nad slabimi razmerami v Idriji in na Kranjskem, kjer znanost ni bila vrednota (PETKOVŠEK 1977). Scopoli je maja leta 1769 zapustil Kranjsko (PETKOVŠEK 1977), Hacquet pa se je leta 1773 preselil v Ljubljano, kjer je poučeval na Mediko-kirurškem liceju in babiški šoli (PRAPROTNIK 2015). Morda se je v tem letu osebno seznanil s Žigom Zoisom (KIDRIČ 1938), ali pa sta se spoznala že leto prej, ko sta oba postala člana Kranjske kmetijske



**Slika 1:** Portret Balthasarja Hacqueta iz leta 1777. Vir: Wikipedia

**Figure 1:** Portrait of Balthasar Hacquet from 1777. Source: Wikipedia



**Slika 2:** Zoisova palača okoli leta 1808 po risbi M. Gasparija.

**Figure 2:** The Zois Palace around 1808 as illustrated by M. Gaspari.

družbe (VALENCIČ in sod. 1991). V hiši Žige Zoisa (slika 2), ki še danes stoji med Križevniško ulico in Zoisovo cesto ob Ljubljani, so uredili naravoslovni kabinet in eno največjih zasebnih knjižnic na Kranjskem. V Zoisovo gostoljubno, kulturno in umetnostno razgibano hišo je zahajala večina izobražene Ljubljane, tudi Hacquet. Z njim je Žiga Zois razpravljal predvsem o mineraloških in geoloških vprašanjih (VALENCIČ in sod. 1991; STESKA 1919).

Z namenom, da bi ugotovil geološko sestavo kranjskih gor, našel nahajališča rudnin in raziskoval floro, je Hacquet poleti leta 1777 prehodil velik del Kranjske. Bil je med pionirji alpinizma v Vzhodnih Alpah in je še neodkrite rastline iskal tudi na skoraj nepristopnih višinah, saj ga je zanimanje gnalo, da je premagoval vse težave (WESTER 1954). Verjetno se je želel povzpeti tudi na najvišji vrh na Kranjskem - Triglav. Zois je povsod in vsakomur želel pomagati in je pospeševal vse, kar bi bilo domovini v prid (STESKA 1919). Tako je tudi prijatelju Hacquetu leta 1777 želel omogočiti vzpon na Triglav. Zato je svojemu varovancu, kirurgu iz Stare Fužine, Lovrencu Willomitzerju (okoli 1747–1801; ki je bil tudi Hacquetov nekdanji učenec z ljubljanske mediko-kirurške šole) naročil, naj ga vodi. A ekipa vrha zaradi slabega vremena ni dosegla, Hacquet pa se je sam povzpел na Mali Triglav (MUNDA 2013). Zois je prihodnje leto prvoprstopnikom na Triglav obljubil nagrado in Willomitzer je z drugo ekipo leta 1778 vendarle dosegel vrh Triglava. Zois je Hacquetu leta 1779 pomagal tudi pri njegovem drugem poskusu vzpona na vrh. Pri tem vzponu naj bi Hacquet izmeril tudi višino Triglava. HACQUET (1781) piše, da mu je to uspelo 8. avgusta 1779. WESTER (1954) in drugi, ki so pisali o prvih pristopih na Triglav (npr. SIEBER 1813; DEBELAKOVA-DERŽAJ 1947b, 1947c, 1813; MIKŠA 2013), o Hacquetovem dosegu vrha te gore ne dvomijo. A Franc Ksaver RICHTER (1821, prevod CEKLIN 1977) v svojem

rokopisu, sestavljenem po spisih Žige Zoisa (t. i. njegov 'bohinjski rokopis', ki je izgubljen, kot navaja DEBELAKOVA-DERŽAJ 1947a), piše, da naj bi se bil Hacquet izmučen in upehan ustavil pod previsno steno pred glavnim vrhom in kar tam izmeril višino vrha. Vrh Triglava naj bi bil Hacquet dosegel tudi leta 1782 in spet izmeril njegovo višino (DEBELAKOVA-DERŽAJ 1947c). A se tudi o tem vzponu porajajo dvomi. Žiga Zois je namreč leta 1793 »gamsjega lovca« Kleinertja nagradil z 12 dukati in ga 3 dni gostil v gradu v Bohinjski Bistrici, ker naj bi prvi opravil meritve Triglavove višine (SIEBER 1813; WESTER 1928). Zois se je najbrž zavedal, da Hacquet ni nikoli prišel na sam vrh in da njegove meritve niso najbolj natančne (WRABER 1995). Zois pa ni želel samo ugotoviti višine Triglava, pač pa je v njegovi okolici s pomočjo prijateljev iskal fosile, da bi zbral gradivo za razpravo o nastanku kamnin, ki gradijo Julijske Alpe. Želel je dokazati, da je pogorje okoli Triglava nastalo v morju, in v ta namen je tudi kasneje organiziral dve odpravi, prvo avgusta leta 1795 (KRIŽNAR in sod. 2013).

Hacquet je med svojimi pohodi raziskoval tudi kranjsko rastlinstvo in ob tem izdelal herbarij. Leta 1782 je izdal knjigo Kranjske alpske rastline oz. »Plantae alpinae Carniolicae« (HACQUET 1782), v kateri opisuje 12 po njegovem mnenju znanosti še neznanih rastlin iz kranjskih Alp in Istre (PRAPROTNIK 2015). Prav Hacquet naj bi bil Žigovega mlajšega brata Karla navdušil za botaniko. Hacquet je ob odhodu iz Ljubljane svoj herbarij podaril Karlu, saj se mu Žiga Zois v pismu zahvaljuje: »Moj brat Karel vam sporoča zatrdilo svoje iskrene zahvale za herbarij, katerega ste mu zaupali. To zimo bo sestavljal zanj katalog.« (KIDRIČ 1938). Čeprav VOSS (1884) piše, da naj bi se bila brata Zois slabo razumela in da je Žiga po Karlovi smrti uničil vse papirje, po katerih bi lahko sestavili njegov življenjepis, je vendar starejši brat naredil vse, da bi mlajšemu omogočil botanično udejstvovanje. Karel je bil že od rojstva bolehen, a je bil kljub temu pogosto v gorah. Pri iskanju zanimivih rastlin so mu pomagali tudi številni plačani nabiralci (KIDRIČ 1938; PRAPROTNIK 1989). Karel Zois je večino časa preživel na posestvu Brdo pri Kranju in na Javorniku, od koder je imel krajšo pot do Alp. Tako ni živel skupaj z bratom, ki je pogosto obiskoval svoje fužine, sicer pa bival v Ljubljani (VOSS 1884; KIDRIČ 1938). Karel Zois je bratu Žigu pošiljal tudi sezname rastlin, ki jih je opazil na svojih botaničnih pohodih v gorah, oz. sta si brata izmenjevala mnenja o rastlinah. To dokazuje korespondenca med bratoma, ki se je ohranila v Narodnem muzeju Slovenije. Obsega več botaničnih seznamov (npr. NMS M2–084, M2–085), ki jih je Karel poslal Žigu, in pismo z botaničnimi vprašanji (NMS M2–081).

Ne samo Hacquet in Karel Zois, pač pa tudi Žiga Zois so si v osemdesetih letih 18. stoletja dopisovali z avstrijskim botanikom Nicolausom Josephom Jacquinom (1727–1817), direktorjem botaničnega vrta na Dunaju. Hacquet mu je za njegove zbornike in za vrt pošiljal žive rastline s Kranjske, z njim pa si je rastline izmenjeval tudi Karel (PRAPROTNIK 2001, 2004; KIDRIČ 1938). Jacquin pa ni bil edini botanični dopisnik, s katerim se je dopisoval Žiga Zois. V njegovi korespondenci so npr. tudi pisma, ki jih je leta 1805 pisal nemškemu botaniku Carlu Ludviku Wildenowu (1765–1812; npr. NMS RAR M13 P28). V njegovo hišo je zahajal tudi botanik Franc Hladnik (1773–1844), ustanovitelj ljubljanskega botaničnega vrta, s katerim sta verjetno razpravljala tudi o botaničnih vprašanjih (VALEŇČIČ IN SOD. 2013).

Ko je leta 1787 Hacquet, verjetno zaradi spora o anatomske dvorani (KIDRIČ 1938: 272; BORISOV 1999), zapustil Ljubljano, se je Žiga Zois s tem težko sprijaznil. Hacquet je bil namreč edini, s katerim je Zois lahko strokovno razpravljal o naravoslovnih problemih (KIDRIČ 1938). Ob odhodu Hacqueta se je Žiga bolj posvetil fužinam. Slutiti je, da se je navzel tudi bratove navdušenosti nad odkrivanjem novih vrst rastlin. Leta 1785 je namreč Karel Zois našel novo vrsto vijolice (*Viola zoysii*) in jo poslal svojemu botaničnemu mentorju Franzu Ksaverju Wulfenu v Celovec (PRAPROTNIK 2015). V teh letih je verjetno našel tudi novo vrsto zvončice (*Campanula zoysii*; slika 3). Poleg Karla je bil verjetno tudi Žiga ponosen, ko je WULFEN (1788 in 1790)

vijolico in zvončico poimenoval po Zoisih. V francoščini napisanem pismu z dne 16. oktobra 1787, ki ga je Žiga Zois z graščine na Javorniku poslal Hacquetu v Lvov, piše »sem na najboljši poti postati botaničar. Če se to zgodi, boste Vi vzrok: v osamljenosti glede mineralogije, ki me obdaja izza Vašega odhoda, izgubljam polagoma veselje do nje, kajti skoraj nemogoče ti je vztrajati, če nimaš veselja, da bi z drugim izmenjeval misli, zlasti še v tako jalovi deželi, kakor je na apnu bogata Kranjska (KIDRIČ 1938).« Nadalje Žiga o bratu Karlu piše: »Njegova botanična strast se že loteva tudi mene samega. Posrečilo se mi je, da sem mu mogel z drugimi pošiljkami poslati tudi vaš *Leontodon Terglavense*, katerega sem spoznal po sliki, ki ste jo vi napravili. Na naših gorah raste še več rastlin, ki sta jih Vi in gospod Scopoli prezrla; moji številni delavci v jamah in po visokih gozdovih mi omogočajo, da vse preiščemo. Majhno kmečko hišico v dvetretjinski višini Belščice sem dal obnoviti, da bi preživela tam mesec julij prihodnjega leta ter mogla po vrhovih vzdolž doline botanizirati. Po tem kreneva v Bohinj. Našel sem možnost, da spravim brata na konju ob majhnih stroških do Velega polja po Triglavom, in upam, da pridem tja tudi sam.« (KIDRIČ 1938) V slovenščino je Zoisovo pismo prevedel Fran KIDRIČ (1938).



**Slika 3:** Herbarijska pola s Zoisovo zvončico (*Campanula zoysii*) iz herbarija Karla Zoisa (PMSL-Herbarij-Zois-000 001). Foto: David Kunc

**Figure 3:** Herbarium sheet with Zois Bellflower (*Campanula zoysii*) from the herbarium of Karel Zois (PMSL-Herbarij-Zois-000 001). Photo: David Kunc

Zapisal je, da je francoski izvirnik last generalnega ravnatelja Riharda Skubca (1882–?), pomembnega poslovneža, ki je kupil Zoisovo palačo v Ljubljani na Bregu, nemški prevod pa last pravnik in zgodovinarja dr. Rudolfa Andrejke (1880–1948).

Kočo pod Belšico v Karavankah, ki jo omenja Zois, so domačini imenovali Gospodova koča in je stala v gorski vrtači V Ridi, danes pa je ni več (PRAPROTNIK 1994). Žiga Zois omenja triglavski dimek (*Crepis terglouensis*), ki ga je prvi na območju Triglava opazil ravno Balthasar Hacquet in ga kot vrsto jajčarja *Leontodon terglavensis* opisal v svojih Kranjskih alpskih rastlinah (HACQUET 1782). Nabral ga je tudi za herbarij, ki ga je pred odhodom v Lvov podaril Karlu Zoisu (KIDRIČ 1938). Hacquetov herbarij se je kot del Zoisove zapuščine ohranil v Prirodoslovnem muzeju Slovenije. Na Hacquetovi poli (slika 4) pa ni samo primerkek triglavskega dimka (*Crepis terglouensis*), marveč zgoraj tudi primerkek alpskega regrata (*Taraxacum alpinum*). Malo je verjetno, da bi dobri opazovalec Hacquet naredil napako in na polo nalepil dve različni vrsti. Bolj verjetno je kdo od kasnejših lastnikov njegovega herbarija polo dopolnil s še enim primerkom, ki pa ni bil pravi triglavski dimek. Morda pa je ravno to rastlina, ki jo Žiga omenja v pismu in je bila poslana bratu Karlu?



**Slika 4:** Herbarijska pola Balthasarja Hacqueta s triglavskim dimkom (*Crepis terglouensis*; rastlina spodaj; PMSL-Herbarij-Hacquet-000 001), ki ga je Hacquet uvrstil med jajčarje (*Leontodon terglavense*) in imenoval po Triglavu. Tudi Žiga Zois ga je sam ali s pomočjo nabiralcev nabral za brata Karla in mu ga tudi poslal. Foto: David Kunc

**Figure 4:** Herbarium sheet of Balthasar Hacquet with the Triglav Hawksbeard (*Crepis terglouensis*; the plant below; PMSL-Herbarij-Hacquet-000 001). Hacquet first placed it among hawkbits (*Leontodon terglavense*) and named it after Triglav. With the help of his plant searchers Žiga Zois, too, collected it and sent it to his brother Karel. Photo: David Kunc

## Koče bratov Zois v Kranjskih Alpah

V Julijskih Alpah sta imela brata Zois vsaj dve koči. Že ob opisu vzpona prvopristopnikov na Triglav leta 1778 je omenjena koča, ki je stala na Velem polju (CEKLIN 1977). Na jožefinskem vojaškem zemljevidu iz let 1763–1787 je na območju, kjer bi lahko ležalo Velo polje, narisanih več koč, zraven je napis »alpske koč« (»Alpen Hütten«, slika 5). Kočo je verjetno dal zgraditi ali obnoviti že Žiga Zois, da bi laže raziskoval kamnine v okolici, več pa jo je uporabljal Karel, da je v njeni bližini lahko več dni iskal zanimive rastline.

Druga koča Zoisov je stala »per jesereh« - pri Dvojnem jezeru v dolini Triglavskih jezer (PRAPROTNIK 2015), možno pa je tudi, da je stala na planini V Utah (v bližini jezera v Ledvicah), ali pa je bila tam celo tretja koča Zoisov (RICHTER 1821; ERHATČ 2012). Ni znano, kdaj je bila katera od teh koč zgrajena. Na jožefinskem vojaškem zemljevidu iz let 1763–1787 na območju doline Triglavskih jezer ni vrisane nobene koč, narisane pa so koč vzhodno od grebena Tičarice in Zelnarice ter zahodno od doline (slika 6). Tudi HACQUET (1778) v svojem opisu doline ne omenja planinskih koč, pač pa le polico, ki se vleče proti zahodu in jo imenuje »Cozpolica« (Cojzova polica, TUMA 1921). RICHTER (1821) v opisu Hacquetovega vzpona na Triglav leta 1779 omenja, da so pohodniki prenočili v koči na planini Na Utah. Torej je ta koča



**Slika 5:** Izsek iz jožefinskega vojaškega zemljevida iz let 1763–1787, ki prikazuje Velo polje (obkroženo rdeče) z okoljskimi vrhovi: »Tosti Verh« je verjetno Tosc, »Micheli Verh« pa Mišeljski vrh. Vir: <https://mapire.eu>

**Figure 5:** Detail from the Josephine Military Map from 1763–1787, showing Velo polje (circled in red) with surrounding peaks: »Tosti Verh« is probably Tosc, »Micheli Verh« is most likely Mišeljski vrh. Source: <https://mapire.eu>



**Slika 6:** Spodnji del doline Triglavskih jezer na jožefinskem vojaškem zemljevidu iz let 1763–1787. Vir: <https://mapire.eu>

**Figure 6:** Lower part of the Triglav Lakes Valley on the Josephine Military Map from 1763–1787. Source: <https://mapire.eu>



**Slika 7:** Erzherzog Ferdinand-Schutzhaus pri Dvojnem jezeru okoli leta 1900. Vir: Triglav-See-Schutzhütte 1900, Archiv des DAV München

**Figure 7:** Erzherzog Ferdinand-Schutzhaus at the Double Lake around 1900. Source: Triglav-See-Schutzhütte 1900, Archiv des DAV München



na omenjeni planini vsekakor stala že leta 1779. Koča pri Triglavskih jezerih pa je ob Dvojnem jezeru zagotovo stala 17. avgusta 1795, ko je tja prispela Zoisova odprava, ki je iskala fosile v okolici Triglava. Odpravo v sestavi Valentin Vodnik, grof Franc Hohenwart in Jožef Pinhak je v koči srčno pozdravil baron Karel Zois (OROŽEN, 1895). TUMA (1921) opisuje pripoved pastirja, ki je v začetku 19. stoletja pasel na Komni in okolici. Nekdaj je bil ob Dvojnem jezeru največji planinski stan »Pri Jezerih«, kjer so pasli bohinski pastirji. Zemljo so jim v uporabo dali Zoisi, a sredi 19. stoletja jo je od njih kupila Kranjska industrijska družba. Kmetje so se uprli, orožniki in gozdarji pa so stanove razkopali in zažgali tramove. Pastirji so nato raje uporabljali planino Na Utah. V zgornjem delu doline so pasli Bovčani in vse do leta 1870 je segala njihova paša do Dvojnega jezera. Med letoma 1878 in 1880 je Nemški turistovski klub (Deutscher Touristenclub) na mestu, kjer so prej stali stanovi in verjetno tudi Zoisova koča, postavil »Jezersko kočo« oz. »Ferdinand-Schutzhaus« (slika 7, TUMA 1921; VOSS 1884). KNAFELC (1928) sicer piše, da je kočo pri Triglavskih jezerih šele leta 1914 postavilo Nemško-avstrijsko planinsko društvo (DÖAV), prej pa je tam stala le preprosta bajta. Danes se koča imenuje Koča pri Triglavskih jezerih in jo upravlja PD Ljubljana Matica.

Danes se po Karlu in Žigu Zoisu imenuje le ena koča - Cojzova koča na Kokrskem sedlu v Kamniško-Savinjskih Alpah. A na tem mestu brata kočje nista postavila, le njuni nasledniki so zemljišče odstopili Kranjski sekciji Nemško-avstrijskega planinskega društva (DÖAV), ki je na sedlu leta 1897 postavila planinsko postojanko (PRAPROTNIK 1989).

## Žiga Zois kot botanični meceni

V letih 1788 do 1792 je bil Žiga Zois večino časa od pomladi do jeseni na Javorniku, v Bohinjski Bistrici ali v Mislinji pri svojih fužinah, kjer je gradil nove plavže. Kljub obilici dela pa je prosti čas izkoristil za iskanje redkih rastlin. Ko je imel delo pri fužini v Mislinji (pod Pohorjem), je sporočal bratu Karlu, da se ozira pri vsakem sprehodu po ploščevici (*Peltaria alliacea*; slika 8), toda zagledal ni niti te niti kake druge rastline, ki bi zbujala pozornost. Ni pa bil dotlej še v znatnejših višinah in jih tudi takrat ni prestopil. Po letu 1790 je Zois vse pogosteje tožil, da ni dobrega zdravja, mučil ga je protin, pogosto ga je bolela glava (ŽONTAR 1954). Jeseni 1793 je bil zadnjikrat na Gorenjskem, od leta 1797 pa sploh ni šel več iz svoje hiše (STESKA 1919).

Tudi po Karlovi smrti leta 1799 (PRAPROTNIK 2015) se je Žiga še vedno zanimal za rastline, četudi je bil priklenjen na voziček in ni zapuščal hiše v Ljubljani (STESKA 1919). V prid temu govori ekskurzija češkega botanika FranzaWilhelma Sieberja leta 1812, ki ga je Zois gmotno podprl in mu omogočil botaniziranje v Julijskih Alpah. Si je Zois obetal še neodkritih rastlin? Je želel tudi potrditev izmerjene višine Triglava? Sieber je imel namen obiskati Bohinjske Alpe, se povzpeti na Triglav in pri tem iskati redke rastline. Velikodušni Zois mu je v pomoč ponudil svoje osebe v Bohinju (WRABER 1995). Zoisov namestnik v Bohinju Koller (MÜLLNER 1895) je gospodarju poročal o Sieberjevem prihodu in vzponu na Črno prst. Sieber je bil zelo dober gornik in vodniki so mu komaj sledili. Med vzponom je nabiral rastline, ki so jih dan kasneje vložili v papir. Sledil naj bi vzpon na Triglav, s katerega si je Žiga Zois verjetno obetal novih redkih rastlin. Sieber je res dosegel vrh Triglava in izmeril njegovo višino, a zaradi strahu za rastlinami ni oprezal. Svoj pohod je opisal v časopisu Hesperus (SIEBER 1813), potopis pa je v slovenščino prevedel WRABER (1995). Tudi v tem potopisu z vrha Triglava in okolice ne omenja rastlin. Koller je že med Sieberjevim bivanjem v Bohinju pisal Zoisu, da je Sieber zapravil veliko več, kot je Zois pričakoval. Sieber je želel le čim več nabrati za svojo zbirko in naročnike, pri »baronovih rastlinah« pa ni bil prav nič skrben. Po Sieberjevem odhodu je



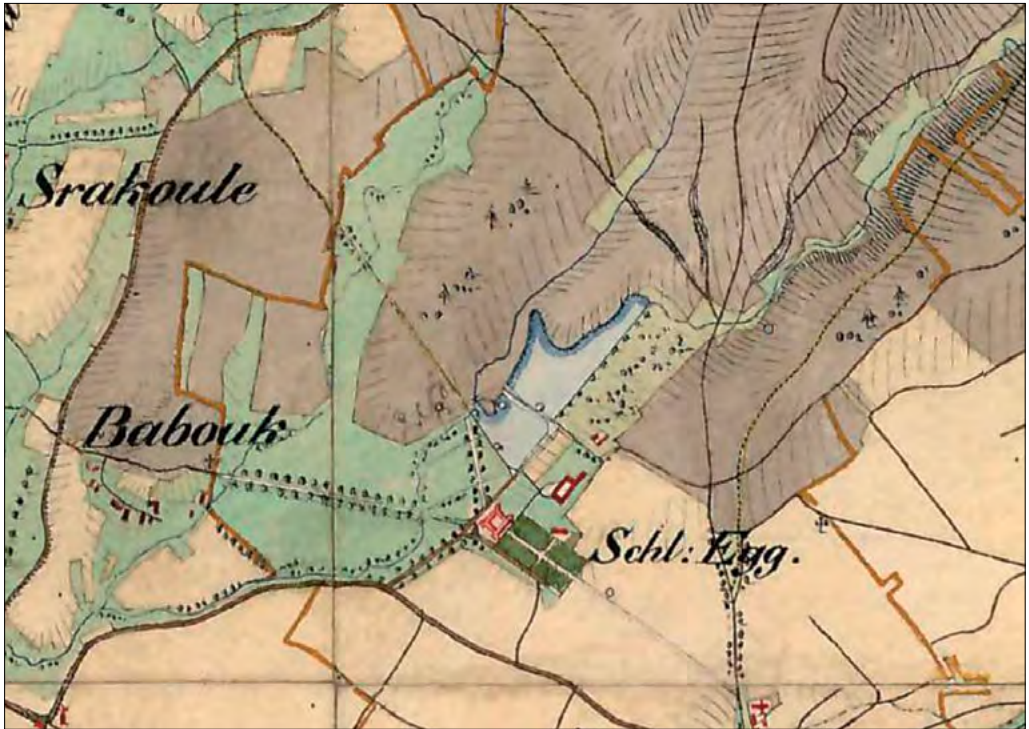
**Slika 8:** Med obiskom fužin v Mislinji je Žiga Zois iskal redko ploščevico (*Peltaria alliacea*) in o tem poročal tudi Karlu. Foto: David Kunc

**Figure 8:** When Žiga Zois visited his ironworks in Mislinja, he was also looking for a rare plant species - the Garlic Cress (*Peltaria alliacea*) and reported about it to his brother Karel. Photo: David Kunc

Koller Zoisu sporočil, da so se vse rastline, ki jih je Sieber nabral za Zoisa, pokvarile. Na to pismo je Zois odgovoril Kollerju z naslednjimi besedami: »Botaniku sem pokazal prst - zgrabil je obe roki. Tako je na svetu. Naj bo zadnjikrat! Z menoj gre itak h koncu.« (MÜLLNER 1895, prevod PETKOVŠEK 1977). V knjižnici Narodnega muzeja Slovenije se je med korespondenco Sigismonda Zoisa ohranilo pismo, ki ga je Sieber 18. decembra leta 1812 pisal Zoisu (NMS RAR M11 P81). V njem se mu zahvaljuje za gostoljubje. Verjetno je bilo to zadnjič, ko je Zois financiral botanična raziskovanja v Julijskih Alpah.

## Parkovni nasadi bratov Zois

Zoisi so leta 1752 postali lastniki javorniških fužin ter rudnikov pod Belščico in v Lepeni ter s tem v posest prejeli tudi graščino na Pristavi. Slednjo je leta 1647 postavila koroška družina Pasarelli, namenjena pa je bila bivanju nadzornikov rudarske proizvodnje in transporta v dolino (SODJA 2009). V graščino (slika 11) je najpogosteje zahajal Karel Zois, saj mu je bila dobro izhodišče za iskanje rastlin v Karavankah. Pred graščino so že v času Michelangela Zoisa (1694–1777) namesto sadovnjaka zasnovali park (PRAPROTNIK 2015). Verjetno je bil to eden prvih okrasnih vrtov na Kranjskem, ki ga je uredila družina Zois.



**Slika 9:** Območje posestva Brdo (z gradom Brdo, oz. »Schloß Egg«) na jožefinskem vojaškem zemljevidu iz let 1763–1787. (Vir: mapire.eu)

**Figure 9:** The area of the Brdo Estate (with Brdo Castle or »Schloß Egg«) on the Josephine Military Map from 1763–1787. Source: <https://mapire.eu>

Tudi parkovni nasadi na Brdu pri Kranju so začeli nastajati v času Michelangela Zoisa, največji razcvet pa so doživeli v času njegovih sinov - Sigismonda in Karla Zoisa (PRAPROTNIK 2004). Slednji je na Brdu preživel največ časa. Tam je posadil številna eksotična drevesa, nekatera je dobil neposredno iz Amerike. Na grajskem vrtu je v letih 1785–1790 posadil tudi mnoge alpske rastline (Voss 1884). Te je prinesel tudi s številnih izletov po gorah, pomagali pa so mu tudi najeti domačini. Njegov nasad alpskih rastlin na jugovzhodni strani posestva velja za prvi botanični vrt v Sloveniji (PRAPROTNIK 2011). Po Karlovi smrti je začel propadati in v dvajsetih letih 18. stoletja ga ni bilo več. Na Brdu sta brata zgradila tudi oranžerijo, ki je bila namenjena prezimovanju eksotičnih rastlin, imela pa sta tudi drevesnico, kjer so gojili številne grmovne in drevesne vrste. Rastline sta uvažala iz vse Evrope, predvsem z Nizozemske (PRAPROTNIK 2004). Pomembno je bilo tudi njuno poznanstvo z botanikom Nikolausom Thomasom Hostom (1761–1834), ki jima je z Dunaja pošiljal žive primerke eksotičnih rastlin (DOBRILOVIČ & KRAVANJA 2003). Skupno sta imela posajenih 6398 dreves in 1063 grmovnic, od tega 170 vrst okrasnega drevja in 143 vrst okrasnih grmovnic (PRAPROTNIK 2004). Seznam vseh vrst sta brata zabeležila v Vrtnih inventarjih, ki so ohranjeni v Arhivu Slovenije (AS 1052). Žiga Zois je hranil v svoji knjižnici najrazličnejšo naravoslovno in hortikulturno literaturo – priročnike o gozdarstvu, poljedelstvu, kulturnih rastlinah, gojenju gozdnih dreves in uporabi lesa, pa tudi botanične knjige, enciklopedije, Linnejeva, Jacquinoва, Hacqueteva in druga nara-



Slika 10: Grad Brdo na risbi Janeza Vajkarda VALVASORja (1689).

Figure 10: Brdo Castle from a drawing by Janez Vajkard VALVASOR (1689).

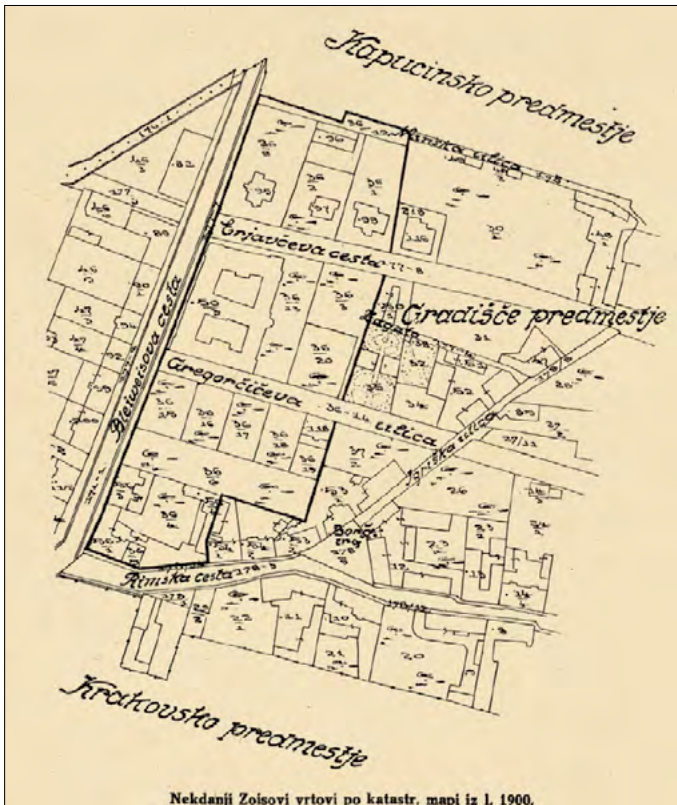


Slika 11: Graščina oz. planinski dom Pristava na Javorniškem Rovtu. Vir: Fototeka Gornjesavskega muzeja Jesenice

Figure 11: The Mansion or Pristava Mountain Lodge at Javorniški Rovt. Source: Fototeka Gornjesavskega muzeja Jesenice

voslovna dela, knjige o uporabi rastlin, lepotnih oz. okrasnih vrtnih rastlinah z opisi modnih ekotičnih cvetlic, o načinih uporabe le-teh, sajenju, negi, vzgoji, shranjevanju in razmnoževanju ter knjige o vrtni umetnosti. Da sta brata Zois upoštevala zbrano literaturo, je vidno že iz vrtnih inventarjev Brda, saj lahko na seznamu drevnine najdemo številne vrste, ki jih knjige priporočajo (UNETIČ 2013). Brdo je Žiga Zois pogosto obiskal in tako kot Karel za posestvo pridobival rastline. A zaradi bolezni po letu 1793 ni bil več na Gorenjskem; še leta 1795 je hrepenel, da »bi mogel še enkrat videti Brdo in ljubo Gorenjsko« (ŽONTAR 1954).

Ko so v Ljubljani zaradi cesarske odredbe pričeli rušiti mestno obzidje, je Žiga Zois kupil poleg svoje hiše stoječi zid in ga dal podreti. Z ruševinami je napolnil mestni jarek, svet poravnal in na njem oblikoval vrt. Čeprav STESKA (1919) trdi, da se je vrt ob Zoisovi hiši imenoval Zoisov drevored in da so na njem prirejali sprejeme in veselice, je to trditev ovrgel ANDREJKA (1934). Slednji navaja npr. Franca Ksaverja Richterja (RICHTER, 1820), ki strogo loči drevored, ki ga je Zois zasadil na zasutem mestnem jarku, in Zoisov drevored, ki je moral biti nekje drugje. ANDREJKA (1934) je ugotovil, da se je Zoisov drevored (slika 12), ki so ga imenovali tudi Zoisov vrt, raztezal »na vzhodni strani Bleiweisove ceste in je segal od križišča te ceste v Tržaško in Rimsko cesto, tja do južnega obzidja uršulinskega vrta, torej do današnje spodnje Nunske ulice.« Danes bi bil vrt omejen s Prešernovo cesto na vzhodu, Rimsko cesto in Borštnikovim trgom na jugu, z Igriško ulico na zahodu in z južno stranico nekdanjega Nunskega vrta na severu (DOBRILLOVIČ & KRAVANJA 2003). Žiga Zois je vrt kupil od Turjaškega grofa in ga odprl vsem ljudem (STESKA 1919). Njegov lastnik je bil od 1. oktobra 1785 do 3. oktobra 1817. Na li-



**Slika 12:** Lega Zoisovega vrta (obrobjen z debelejšo črno črto), ki jo je ANDREJKA (1934) vrisal na katastrsko mapo iz leta 1900.

**Figure 12:** The position of Zois' gardens (encircled by a thicker black line), as drawn by ANDREJKA (1934) on the cadastral map from 1900.

citacijskem oglasu (VERKAUFS ANZEIGE... 1817) lahko razberemo, kaj vse je vrt obsegal. Obdan je bil z zidom, v njem pa je lipov drevored zagotavljal prijetno senco. V njem je bilo posajenih prek 2500 dreves, med njimi 400 eksotičnih, prek 1000 domačih drevesnih vrst in 1000 sadnih dreves ter približno 800 primerkov drugih vrtnih rastlin in grmičevja. V njem so bili tudi steklen rastlinjak, tople grede in majhen gozdič. Vrt je bil za tedanje čase prava znamenitost Ljubljane (ANDREJKA, 1934). Po njem so se vozili s kočijami, potekale so veselice. Zoisov vrt je leta 1790 obiskala princesa Marija Elizabeta Avstrijska (1743–1808) iz Innsbrucka (ANONYMOUS 1790), ena od hčera Marije Terezije in sestra Franca Jožefa (HAMANN, 1988), ob njenem ponovnem obisku leta 1802 pa so ji v vrtu pripravili častniški zbor in veselico s turško godbo (ANDREJKA 1934, STESKA 1919, VRHOVEC 1894). ANDREJKA (1934) predvideva, da je Žigu s pridobivanjem eksotičnih rastlin za ljubljanski vrt pomagal tudi brat Karel Zois.

Žiga Zois je rastline za svoje vrtove dobil tudi od mnogih prijateljev ali potujočih botanikov. Skrbno jih je preučeval in o njih poročal dopisnikom, ki so prav tako imeli svoje vrtove. Z grofom Jožefom Kalasancem Erbergom (1771–1843) si je dopisoval in izmenjeval rastline že Karel Zois (DOBRILLOVIČ & KRAVANJA 2003), s tem pa je nadaljeval tudi Žiga. Tako je Erbergu 14. 4. 1810 pisal, da mu je še vedno dolžan za šest hortenzij, ki mu jih je poslal prejšnje leto (KIDRIČ 1939). To leto bo z veseljem gledal, kako cvetijo. Že prejšnjo jesen pa je lahko opazoval, kako je iz velike čebulice zacvetela vrsta *Acananthus coccinea*. Kot je KIDRIČU (1939) sporočila dr. Angela Piskernik, gre verjetno za *Haemanthus* - Blutblume (rastlino iz družine narcisovk, domorodne v Južni Afriki). Zdaj veljavno ime vrste je *Haemanthus coccineus*, slovensko rod imenujemo tudi krvika. Za rastlino je značilno, da neposredno iz čebulice požene velik rdeč cvet, šele kasneje se razvijejo listi. Zois Erbergu sporoča še, da je z njegovega posestva v Dolu prejel homulico, ki mu jo je potujoči botanik določil kot *Crassula falcata* (slovensko propelerka ali srpasta tolstica; KIDRIČ 1939).

## Žiga Zois in njegovi sezname rastlin

Hacquet je takoj po odhodu v Lvov leta 1787 Žigu Zoisu pisal tudi o tem, kako upa, da mu bo lahko priskrbel »Zielnik«, herbarij s poljskimi rastlinskimi imeni. Nadalje mu Zois odgovarja, da bo to »odlična pridobitev za primerjanje s kranjsko botanično nomenklaturo« (KIDRIČ 1938). Žiga Zois je namreč nameraval izdati slovar slovenskih rastlinskih in živalskih imen. Iz njegovega rokopisa (MS 386, 6. ovoj) so razbrali, da je želel z njim obogatiti slovar Blaža Kumerdeja ali zapolniti vrzeli, ki jih je opazil v Pohlinovem Besedišu (POHLIN 1781, VALENČIČ in sod. 2013). Slovenska imena rastlin je Žiga Zois zbiral skupaj z bratom Karlom. V rokopisnem oddelku Narodno-univerzitetne knjižnice (NUK) se je ohranil Karlov abecedni seznam dreves, grmov, zelnatih rastlin in trav (MS 183), kjer so navedena tudi imena v kranjščini (slovenščini). Ta seznam je bil osnova vsem kasnejšim podobnim delom, uporabljal ga je Henrik FREYER (1836) in prepis poslal tudi ŠULEKU (1879) za njegov Jugoslovanski imenik bilja (PRAPROTNIK 2015).

Tudi rokopisi Žige Zoisa s seznamami slovenskih imen rastlin, ptic, rib in nekaterih drugih živali so shranjeni v rokopisnem oddelku NUK (MS 386, 6. ovoj). Verjetno so nastali okoli leta 1793 (PRAPROTNIK 2015). Na začetku botaničnih seznamov Žiga Zois v predgovoru (Botanische Nahmenverzeichniß) najprej zapiše, kateri avtorji so že navajali slovenska imena rastlin, ali pa so se ukvarjali s floro Kranjske. Omenja trijezični Hipolitov slovar (HIPOLIT 1711), Scopolijevo delo 'Flora Carniolica' (kjer navaja letnico 1756, a prva izdaja je izšla šele leta 1760; SCOPOLI 1760), trijezični slovar Marka Pohlina (POHLIN 1781), Hacquetovo prvo centurio (HACQUET, 1778) in druge vire.

Med seznamami nato najdemo seznam »v kuhinji uporabnih rastlin« (Küchen Gewächse; slika 13) na 4 listih, kjer je v prvem stolpcu navedeno latinsko, v drugem nemško in v tretjem slovensko ime rastline (preglednica 1). V seznamu opazimo, da navaja tudi nekatere vrste, ki jih danes ne gojimo več, oz. zelo redko. Med njimi je vrtna loboda (*Atriplex hortensis*), ki so jo tudi pod imenom francoska špinača nekdanje gojili namesto špinače (*Spinacia oleracea*), ki je azijska vrsta (PETAUER 1993). Kot špinačo pa so uporabljali tudi ščitasto kislico (*Rumex scutatus*), ki jo navaja Zois in so jo imenovali tudi rimska špinača (PETAUER 1993). Pri vrsti »krebzulza« je imel Zois verjetno v mislih pravo krebzuljico (*Anthriscus cerefolium*), ki so jo gojili in uporabljali kot začimbo (PETAUER 1993), v 18. stoletju so jo uvrščali v rod trebelij (*Chaerophyllum*). Že takrat so gojili topinambur (*Helianthus tuberosus*), ki je danes invazivna tujerodna vrsta. Zois ga imenuje »podzemeljske hruške«, saj so njegovi gomolji (kuhani ali pečeni) sladkastega okusa. Zois v seznamu navaja tudi koriander (*Coriandrum sativum*) in kitajsko koščico (*Sium sisarum*).

**Preglednica 1:** Prepis Zoisovega seznama »v kuhinji uporabnih rastlin« z njegovimi latinskimi in slovenskimi imeni ter danes veljavnimi imeni po Mali flori Slovenije (MARTINČIČ in sod. 2007).

**Table 1:** A transcript of Zois' list of »kitchen plants« with his Latin and Slovenian names and recent names according to Mala flora Slovenije (MARTINČIČ in sod. 2007).

	Zois latinsko	Zois slovensko	Danes latinsko	Danes slovensko
1	<i>Allium cepa</i>	<b>Zhebul</b>	<i>Allium cepa</i>	čebula
2	<i>Allium porrum</i>	<b>Lôk</b>	<i>Allium porrum</i>	por
3	<i>Allium sativum</i>	<b>Zheßen</b>	<i>Allium sativum</i>	česen
4	<i>Allium schoenoprasum</i>	<b>Zhebulzhek, Drobnjak, Shnitloh</b>	<i>Allium schoenoprasum</i>	drobnjak
5	<i>Anethum foeniculum</i>	<b>Komarzk, Sladki Janeßh</b>	<i>Foeniculum vulgare</i>	navadni komarček
6	<i>Apium graveolens</i>	<b>Selena</b>	<i>Apium graveolens</i>	navadna zelena
7	<i>Apium petroselinum</i>	<b>Peterßhil</b>	<i>Petroselinum crispum</i>	pravi peteršilj
8	<i>Artemisia absinthium</i>	<b>Pelin</b>	<i>Artemisia absinthium</i>	pravi pelin
9	<i>Artemisia dracunculus</i>	<b>Pehtran</b>	<i>Artemisia dracunculus</i>	pehtran
10	<i>Asparagus</i>	<b>ßhpargel</b>	<i>Asparagus</i> sp.	beluš
11	<i>Atriplex</i>	<b>Loboda, Smukavz</b>	<i>Atriplex</i>	loboda
12	<i>Atriplex hortensis</i>	<b>Loboda, vertna</b>	<i>Atriplex hortensis</i>	vrtna loboda
13	<i>Atriplex alba</i>	<b>Loboda bela</b>	<i>Atriplex rosea</i>	rožnata loboda
14	<i>Atriplex rubra</i>	<b>Loboda rudezha</b>	<i>Atriplex hortensis</i> var. <i>rubra</i>	vrtna loboda
15	<i>Beta</i>	<b>Pesa</b>	<i>Beta</i>	pesa
16	<i>Beta alba</i>	<b>Pesa bela</b>	<i>Beta vulgaris</i> subsp. <i>vulgaris</i>	gojena kot rdeča, krmna in sladkorna pesa ter blitva
17	<i>Beta rubra</i>	<b>Pesa rudezha</b>	<i>Beta vulgaris</i> subsp. <i>vulgaris</i>	gojena kot rdeča, krmna in sladkorna pesa ter blitva
18		<b>Pesa rumena</b>	<i>Beta vulgaris</i> subsp. <i>vulgaris</i>	gojena kot rdeča, krmna in sladkorna pesa ter blitva
19	<i>Brassica</i>	<b>Vohrovt</b>	<i>Brassica</i>	kapus, repa, ogrščica
20	<i>Brassica oleracea crispa</i>	<b>Kraushafti</b>	<i>Brassica oleracea</i> var. <i>sabauda</i>	ohrovt
21	<i>Brassica capitata</i>	<b>Sele, Kapßen Sele</b>	<i>Brassica oleracea</i> var. <i>capitata</i>	glavnato zelje

Zois latinsko	Zois slovensko	Danes latinsko	Danes slovensko
22 <i>Brassica alba</i>	<b>Beli Vohrov</b>	<i>Brassica oleracea</i> var. <i>sabauda</i>	ohrov
23 <i>Brassica rubra</i>	<b>Plavi Vohrov</b>	<i>Brassica oleracea</i> var. <i>sabauda</i>	ohrov
24 <i>Brassica gongyloides</i>	<b>Kolerabe</b>	<i>Brassica oleracea</i> var. <i>gongyloides</i>	kolerabica
25 <i>Brassica cauliflora</i>	<b>Karfiole</b>	<i>Brassica oleracea</i> var. <i>botrytis</i>	cvetača
26 <i>Brassica rapa</i>	<b>Repa</b>	<i>Brassica rapa</i>	repa, oljna repica
27 ?	<b>Brokula</b>	<i>Brassica oleracea</i> var. <i>italica</i>	brokoli
28 <i>Choerophyllum</i>	<b>Krebulza</b>	<i>Anthriscus cerefolium</i>	prava krebuljica
29 <i>Cichorium endivia</i>	<b>Endivija</b>	<i>Cichorium endivia</i>	endivija
30 <i>Cichorium intibus</i>	<b>Zikorija, βkoria</b>	<i>Cichorium intybus</i>	navadni potrošnik
31 <i>Cohlearea armoracia</i>	<b>Hren</b>	<i>Armoracia rusticana</i>	navadni hren
32 <i>Coriandrum sativum</i>	<b>Koriander</b>	<i>Coriandrum sativum</i>	koriander
33 <i>Cucumis sativa</i>	<b>Kumare</b>	<i>Cucumis sativa</i>	navadna kumara
34 <i>Cucurbita citrallus</i>	<b>Angurja</b>	<i>Citrullus lanatus</i>	lubenica
35 <i>Cucurbita melo</i>	<b>Dinja</b>	<i>Cucumis melo</i>	melona ali dinja
36 <i>Cucurbita pepo</i>	<b>Buzka Tikva</b>	<i>Cucurbita pepo</i>	navadna buča
37 <i>Cynara scolymus</i>	<b>Andezhoka</b>	<i>Cynara scolymus</i>	artičoka
38 <i>Fragaria vesca, hortensis</i>	<b>Troβkve, Vertne Jagode</b>	<i>Fragaria vesca</i>	Navadni jagodnjak
39 <i>Helianthus tuberosus</i>	<b>Podsemeljβke Hruβhke</b>	<i>Helianthus tuberosus</i>	laška repa, topinambur
40 <i>Lactuca</i>	<b>Salata</b>	<i>Lactuca</i>	solata, ločika
41 <i>Lactuca sativa</i>	<b>vertna Salata</b>	<i>Lactuca sativa</i>	gojena ločika, vrtna solata
42 <i>Lactuca crispera</i>	<b>kraushaβta</b>	<i>Lactuca sativa</i> var. <i>crispera</i>	vrtna solata
43 <i>Lactuca capitata</i>	<b>glavnata</b>	<i>Lactuca sativa</i> var. <i>capitata</i>	vrtna solata
44 <i>Lavandula spica</i>	<b>Lafendel, Sivka</b>	<i>Lavandula angustifolia</i>	prava sivka
45 <i>Origanum majorana</i>	<b>Majaron</b>	<i>Origanum majorana</i>	majaron
46 <i>Pastinaca</i>	<b>Korene, Markovza</b>	<i>Pastinaca</i>	rebrinec
47 <i>Pastinaca sativa</i>	<b>Vertnu Korene</b>	<i>Pastinaca sativa</i>	navadni rebrinec
48 <i>Portulaca</i>	<b>Mali pluβkez</b>	<i>Portulaca</i>	tolščak
49 <i>Portulaca oleracea</i>	<b>Retlak</b>	<i>Portulaca oleracea</i>	navadni tolščak
50 <i>Raphanus sativus</i>	<b>Retkv</b>	<i>Raphanus sativus</i>	vrtna redkev, redkvica
51 <i>Rumex</i>	<b>Kiselza</b>	<i>Rumex</i>	kislca
52 <i>Rumex acetosa</i>	<b>Velka Kiselza</b>	<i>Rumex acetosa</i>	navadna kislca
53 <i>Rumex acetosella</i>	<b>Mala Kiselza</b>	<i>Rumex acetosella</i>	mala kislca
54 <i>Rumex scutatus</i>	<b>Sphanβka Kiselza</b>	<i>Rumex scutatus</i>	ščitasta kislca
55 <i>Salvia</i>	<b>βhajbel</b>	<i>Salvia officinalis</i>	žajbelj
56 <i>Satureja</i>	<b>βhetraj</b>	<i>Satureja</i>	šetraj
57 <i>Sium sizarum</i>	<b>Koshiza</b>	<i>Sium sizarum</i>	kitajska koščica
58 <i>Spinacia oleracea</i>	<b>βhpinazha</b>	<i>Spinacia oleracea</i>	navadna špinača



	<u>Küchen Gewächse</u>	
<i>Allium</i>		
<i>cepa</i>	zwirbel	žhebul
<i>porum</i>	čamp	čak
<i>scitium</i>	čnobliuč	žhefen
<i>hoenoprasum</i>	čfricklčamp	žhebulšheko, drobničak štrublak
<i>Anethum</i>		
<i>foeniculum</i>	čumpel	čomorščak, čadki, čanofk
<i>Apium</i>		
<i>graveolens</i>	čallanč	čelena
<i>patriselinum</i>	čftrujčill	čereščil
<i>Arthemisia</i>		
<i>absinthium</i>	čkromčič	čelin
<i>dracunculid</i>	čragon	čektran
<i>Asparagus</i>		
	čkargel	špargel
<i>Atriplex</i>	čmalda	čoboda, čmukavč
<i>hortensis</i>	čgančunčmalda	čoboda, čestna
<i>alba</i>	čvayšča	čela
<i>rubra</i>	čroščn	čudščka
<i>Beta</i>	čmangold	čelca
<i>alba</i>	čvayšča	čela
<i>rubra</i>	čroščn	čudščka
	čgelba	čumena

Slika 13: Prva stran seznama »v kuhinji uporabnih rastlin« z latinskimi, nemškimi in slovenskimi imeni rastlin iz zapuščine Žige Zoisa (hrani rokopisni oddelek NUK, Ms 368, 6. ovoj).

Figure 13: First page of the list of »kitchen plants« with Latin, German and Slovenian names from the legacy of Žiga Zois (kept in the manuscript department of NUK, Ms 368, 6th wrap).

- Adrafi	<i>Quercus ilex</i>	Obinje Ciper
- Avtija	<i>Pinus sylvestris</i>	gor. Simbarium
- Bela jagued	<i>Populus alba</i>	st. r. Ciper. Dikar (fagol)
- Bela mumba	<i>Monus alba</i>	st. r. Mambonbarium
- Bela Verba	<i>Salix alba</i>	st. r. Mink
- Bela Volfka	<i>Betula alba</i> , varietaj alba	st. r. Ciper
- Beli Gaber	<i>Carpinus Betulus</i>	st. r. Gaimbura. Luzbura
- Beli Fern	<i>Crataegus oxyacantha</i>	st. r. Gaimbur. Zagodon. Mipdon
- Beli Dren	<i>Cornus sanguinea</i>	st. r. Simbarium
- Bekla	<i>Salix purpurea</i>	st. r. Mink
- Best, Bestov	<i>Ulmus campestris</i>	Umbur. St. r.
- Bor, Borov	<i>Pinus sylvestris</i>	gor. Simbarium
- Brenkov	<i>Crataegus aria</i>	st. r. Ciper
- Breza	<i>Betula alba</i>	st. r. Ciper
- Breskv	<i>Amgdalus persica</i>	st. r. Ciper
- Bzine	<i>Fumipus communis</i>	st. r. Mipdon
- Bukla	<i>Bagus sylvatica</i>	st. r. Ciper. Mipdon
- Dob	<i>Quercus robur</i>	Ciper. Ciperium
- Dren	<i>Cornus mascula</i>	Simbarium. Simbarium
- Drobniža	<i>Pyrus communis</i>	st. r. Simbarium
- Drapfi	<i>Robinia pseudacacia</i>	st. r. Ciper. St. r. Ciper
- Eriga	<i>Sicus carica</i>	st. r. Simbarium
- Gaber	<i>Carpinus</i>	st. r. Ciper
- Glob, Rogov	<i>Crataegus oxyacantha</i>	st. r. Gaimbur. Zagodon. Mipdon
x Gnoj <sup>vino Kagnoj x ad faticy</sup>		
- Gorški borov	<i>Pinus mugus, Scopoli</i>	st. r. Ciper
- Hoja, Hojka, Hivovka	<i>Pinus</i>	
- Hraff	<i>Quercus robur</i>	Ciper. Ciperium
- Hrupka	<i>Pyrus communis, varietas sativa</i>	st. r. Simbarium

Slika 14: Prva stran Zoisovega seznama slovenskih imen lesnatih rastlin (hrani rokopisni oddelek NUK, Ms 368, 6. ovoj).

Figure 14: First page of Zois' list of Slovenian names of woody plants (kept in the manuscript department of NUK, Ms 368, 6th wrap).

---

Obe vrsti sta dišavnici iz družine kobilnic. Koren kitajske koščice je sladkega in aromatičnega okusa. Cenili so ga že Grki in Rimljani in iz njega pridobivali tudi sladkor in žganje. Danes koščico gojijo samo še na Kitajskem in Japonskem (PETAUER 1993).

Med Zoisovimi rokopisi je še en seznam (ena stran) slovenskih imen vrst zelenjave brez naslova. Verjetno gre za naročilo ali račun rastlin, ki bi jih posadil na enem izmed svojih vrtov, saj sta na koncu seznama navedeni tudi cena in količina. Temu seznamu sledi seznam imen drugih rastlin, ki obsega samo pol strani. Žiga Zois navaja tudi 3 strani dolg seznam lesnatih vrst (brez naslova, slika 14), kjer najprej navaja slovensko ime, nato latinsko in v zadnjem stolpcu nemško, ki je zapisano najmanj berljivo. Najbolj se je potrudil pri zapisu slovenskega imena, ki je vedno zapisano zelo čitljivo. Na treh straneh si je izpisal tudi ruska imena lesnatih rastlin iz dela »Flora Roßica« (slika 15), kot piše sam v naslovu. Skoraj zagotovo gre za delo Pallasa (PALLAS 1789–1790) o flori Rusije, kjer so za določeno vrsto navedena tudi angleška, nemška, ruska in druga poimenovanja. Zoisov prepis se v celoti ujema z ruskimi poimenovanji za določene vrste v tej knjigi. Ena stran Zoisovih seznamov obsega tudi slovenska imena sort jabolk, hrušk, češenj in sliv (slika 16). Izpisal si je tudi vsa slovenska imena za rastline iz Scopolijeve prve izdaje dela 'Flora Carniolica' (SCOPOLI 1760). Najprej navaja stran v Scopolijevem delu in nato slovensko ime rastline (slika 17). Ena stran v Zoisovi zapuščini je namenjena tudi slovenskim imenom gliv (slika 18).

Pri zbiranju slovenskih imen rastlin in živali je Žigu Zoisu pomagal Franc Anton Breckerfeld: 4. septembra 1784 mu je poslal seznam rastlinskih imen na Kranjskem, 17. januarja 1785 pa seznam slovenskih imen za ptice, žuželke in ribe. Ti sezname so se prav tako ohranili v rokopisnem oddelku NUK (Ms 367). Breckerfeld je Zoisu najprej napisal tri strani dolgo pismo, ki mu je dodal sezname. Rastline v botaničnem seznamu (slika 19) so razvrščene po abecedi slovenskih rastlinskih imen. V vrstici so najprej navedena slovenska imena, nato nemška in na koncu latinska. Zraven je dodan stolpec, kjer so navedene strani v Scopolijevem delu Flora Carniolica (SCOPOLI 1772). Pozneje je Zois misel na izdajo slovarja opustil, zlasti ko je leta 1806 Breckerfeld umrl. Kljub temu je še naprej izpisoval in zbiral takšne izraze. (VALENCIČ in sod. 2013).

*And. Pallas Flora Rossica*

*Acer Campyloc. maj goldn. Khermeklerina*  
*Tataricum. Neklenn. melonijj Paklenn*  
*Platanoides. Witzgeorn. Klern. Polonij Jarow*  
*Platanoides. Witzgeorn. caset. Polonij Lirka*

*Amgudalus incana. . . . . caset*  
*Communis. Mandelbaum. Mandalose derew*  
*Berica. Affricij. pogis nomina Szeptala, malonijj Bostwinas*  
*nana. Jangmannd. Sotornik.*

*Betula Alba. Dirdn. Beresa. acornij amctun Bor.*  
*fruticosa. . . . . Bereswi Ternik*  
*nana. . . . . Bereska. Karla.*  
*Alnus. Galo. Oleha. Odeha. Kiliha*  
*incana. Amistala. Kamennaja Oleha*  
*Daurica. . . . . Wernaja Beresa*

*Cornus mascula. Amalstijpni. Kijit. in ukraina Derow*  
*Sanguinea. Gant Kizgl. Kurostijonik*  
*Alba. . . . . Krajnse derew. Krajno = roty ?*  
*herbacea. . . . . Koronij jagodij*

*Crataegus arica. Wistham. Bjeloi Sojarypnik*  
*torminadij. Eljebna. caset.*  
*Sanguinea. . . . . Goronij Sojarypnik*  
*monogynarub. Amistpam. Sojarypnik. malonijj Glod, Alidina*

*Cytisus lupriacy. . . . . Ligorijj Pakitnik*  
*pinnatus. . . . . Gloskoi Pakitnik*  
*hisutas. . . . . Pakitnik. Dereja. Mijounik. Bielok Sinounik*

*Daphne altaica. . . . . Jagodkij altajkije. Palewsi Saizulnik.*  
*Caucasica. . . . . gorkije*  
*portica. . . . . gadjarkije*  
*mezereum. Kallensald. Golestije Lijko. Dikeri Peres*

*Caegrus angustif. . . . . Loh. Versalimkaja Werba*

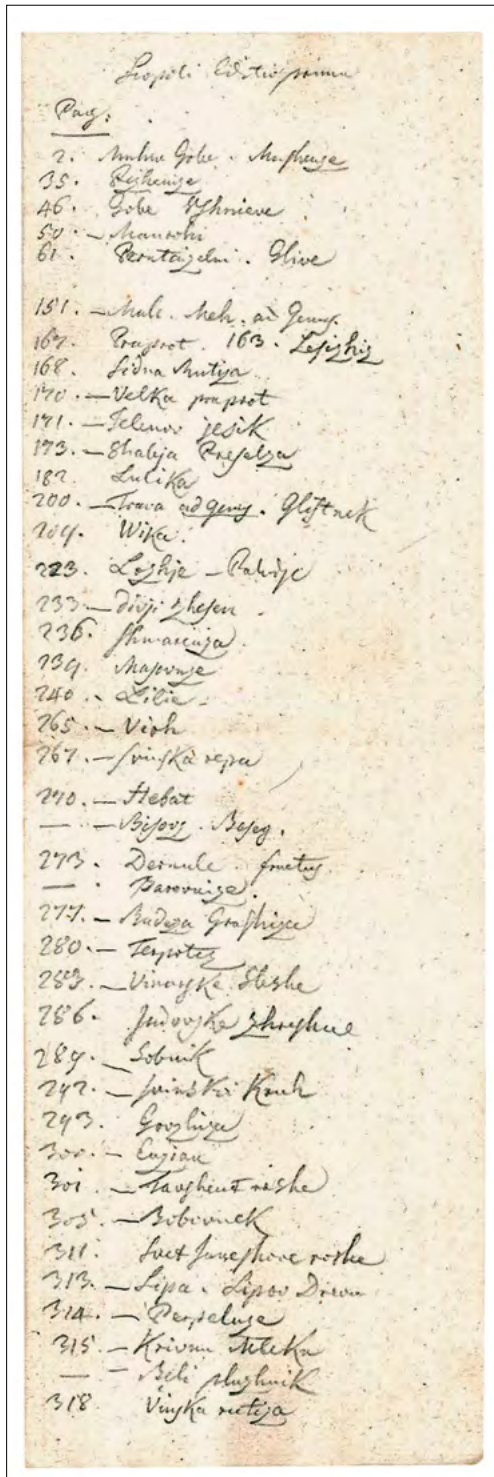
**Slika 15:** Prva stran Zoisovega prepisa ruskih imen za lesnate vrste iz flore o Rusiji (PALLAS 1789–1790; hrani rokopisni oddelek NUK, Ms 368, 6. ovoj).

**Figure 15:** First page of Zois' transcript of Russian names for woody plants from Flora of Russia (PALLAS 1789–1790; kept in the manuscript department of NUK, Ms 368, 6th wrap).

Shlaktne Jabukce . <u>gle. avsp. l. avst.</u>		Shlaktne slivke . <u>gle. Sim. avst.</u>	
Andelaj	čyžypa avpe	Arutebene	
Dolinski		Avnke	v. f. avst. avst.
Holjski		Čopodjone	
Levijarji	g. z. avpe. Rainca v' av.	Čevavise	č. avst. avst.
Kojmasi		Konobela	
Koškiškaki		Kravjise	
Lahine	Ketenkeze 2. bitipravy	Čusperne	g. avst. avst.
Lösarne	= 1/2 ta p. av. avst.	Makazje	
Mojniki		Mufkatolje	ni. f. avst. avst.
Mle. roškise		Offenise	g. avst. avst.
Čajlane		Čekle	
Čifkise		Šupavke	
Čavceji		Čopke	ni. f. avst.
Špiralni		Černavke	g. avst. avst.
Šmeniki		Čodenise	avst. avst.
Šuške			
Šunjske			
<u>Čhešne .</u> <u>avsp. avst.</u>		<u>Slive .</u> <u>gle. avflav. avst.</u>	
Čolje		Černičelj	
Čoljke	v. f. avst. avst.	Čičelaj	ni. f. avst.
Čopavke		Slive	g. avflav.
Čihave	av. f. avst.	Slivje	av. avflav.
Čeplense		Šigindelj	
Černavke		Šušice	
Čifkise	av. f. avst.	Štobanselj	av. avflav.
		Marbolane	ni. f. avst.
		Čibore	
		Čheške	g. avst. avst.

Slika 16: Zoisov seznam sort jablan, hrušk, češenj in sliv (hrani rokopisni oddelek NUK, Ms 368, 6. ovoj).

Figure 16: Zois' list of apple, pear, cherry and plum varieties (kept in the manuscript department of NUK, Ms 368, 6th wrap).



**Slika 17:** Zoisov seznam Scopolijevih slovenskih imen, objavljenih v prvi izdaji dela 'Flora Carniolica' s številko strani v omenjenem delu in izpisanim slovenskim imenom rastline ali glive (hrani rokopisni oddelek NUK, Ms 368, 6. ovoj).

**Figure 17:** Zois' list of Scopoli's Slovenian plant names published in the first edition of Flora Carniolica with the page number and the name from this publication (kept in the manuscript department of NUK, Ms 368, 6th wrap).

<u>Fungi</u>	<u>Pisvāmna</u>	<u>Lože aliž Klve</u>
Agaricus		
Cantharellus	in Pfirsching	lesiza
Calosarcus	in Laispfaring	jesetān
Deliciosus	- Erbstling	stovka
Lactifluus	}	perkemiza, ml'ekmiza
Muscarius	in Hingnusschwamm	muštriza, muhva gobā
Boletus		
Bovinus	in Falzling	jurī aliž gobojna
Clavaria		
Coralloides		lesizhi pàkliz
Lycoperdon		
Bovista?	in Laispf?	babji peddāz
Phallus		
Esculentus	in Morizal	šinczhik
in dinst aliž J. Erbstpfal?		gliva, in dānusschwamm, in Erbstim, in dānusschwamm, in dānusschwamm, blagva, in dānusschwamm. fresh, Agaricus? goba mečnova, in dānusschwamm. goba zhestnova, in dānusschwamm.
	in dānusschwamm, Champignon. kukolak	

Slika 18: Zoisov seznam slovenskih imen gliv (hrani rokopisni oddelek NUK, Ms 368, 6. ovoj).

Figure 18: Zois' list of Slovenian fungi names (kept in the manuscript department of NUK, Ms 368, 6th wrap).

Namen		Scopuli Flora Carniol. str. 163-164 Zagl. des Sammelb. S. 163, 4.
In in krajin yunan botaniku botanifon yfawäffa		
Abarat, Aborat, Abret, Abroteja Klubwing, Artemisia abrotanum		1034.
Abratižh, in Vratežh, in Abražha, Abrata, Kriufanum Tanacetum		1031.
× Abronžhena Gaiufan		
× Adrask, wiliu Gusa Glea robur		
× Agartnix, Labnabulsum Achillea ageratum <u>Linu</u>		
× Agrimonia, Dinomanij. Agrimonia eupatoria		567.
Atica, Lufhronifan, Gnidau. Polygonum sagopyrum <u>Linu</u>		
Aticowski Sele, Lufhronifan, Delphinium consolida		651.
× Alant, in Veliki Korene, Alant, Aster helenium		1078.
× Allushperg Gaimuwollmknant		
× Amarelja Pexrikop, Manilla		
× Amarak, in Krajin		
× Anzel, ägyptifon Pexrikop		
Angelika, wiliu Gugalik, Angelica silvestris		527.
Anguria, Wapronmolou, Cucurbita citrullus <u>Linu</u>		
Anselz, in Blauježhje, Komblima, Centaurea cyanus		1025.
× Arch 8. Orech		
× Ardežhe Grodvižhe, Lebnjal, gropsularia rubra		269.
× Ardežhe Malente, notfa Gnidlbau Vaccinium		
Ardežhovka, Lufh, Jocka, Cynara scolymus <u>Linu</u>		
× Arlijze, Arlishke, wälffu Kriufan		
Arman, Wafyanba Achillea millefolium		1095.
× Afsinka inu Gaid Alnizant		
× Astoklep, in Lastowžen Korenje, Wfwalbauwing Asclepias vinca toxicum		274.
× Awfs, Guban, Gufan, Avena pilosa		174.
Babesh Alullknant Verbascum nigrum		749.
Babjaira ymofiffo Moudnanta Lunaria rediviva		785.
Babji Perstež		
Babji Pedek, Lufkanda Malta chenopodium vulvaria		281.
Barr, Ganiuf, Panicum crus galli <u>Linu</u>		
Barst in Berstowz, Kriufan Ulmus campestris		286. 488.

Slika 19: Prva stran Breckerfeldovega seznama rastlinskih imen na Kranjskem (hrani rokopisni oddelek NUK, Ms 367).

Figure 19: First page of Breckerfeld's list of plant names in Carniola (kept in the manuscript department of NUK, MS 367).



## Ajda »cojzla«

Žiga Zois ni samo ljubil svoje domovine, marveč je rojakom skušal pomagati z umom, izkušnjo in imetjem. Prizadeval si je, da bi jim blaginjo povečal za sedanost in prihodnost. Že leta 1787 se je bal, da bi naše kraje doletela lahkota zaradi vojne s Turki in omejenega trgovanja z žitom (KIDRIČ 1938). Do lakote je kasneje res prišlo. Ta je sledila zelo slabim letinam žita, ki so bile posledica ohlajanja podnebja. V začetku 19. stoletja je na svetovni ravni prišlo do padca povprečne temperature, zaostritev razmer pa je leta 1815 povečal še izbruh ognjenika Tambora v današnji Indoneziji. Hladne razmere niso bile ugodne za poljščine in prišlo je do pomanjkanja živil (TRIGLAV CEKADA 2015). Da ne bi slovenski narod stradal, je Žiga Zois svojo pozornost tako namenil tudi uporabnim poljščinam. SLOMŠEK (1861) piše, kako so Mislinjčani po Zoisu imenovali »zeleno rusovsko ajdo coizlo«, *ki naj bi jo bil Zois priskrbel iz Rusije*. Kmetje so jo sejali po hladni dolini, kjer je tako pogosto vladala slana, da ljudem le enkrat v desetih letih ne pomori navadne ajde, »coizla, mraza vajena, se pa ne straši slane« (SLOMŠEK 1861). Cojzlo danes poznamo pod imenom tatarska ajda (*Fagopyrum tataricum*; slika 20, KREFT 1995), Žiga Zois jo je v naše kraje prinesel s Češke. Kasneje je šla njena uporaba v pozabo, saj je bolj grenka kot navadna ajda, vsebuje pa več flavonoidov in antioksidantov. V zadnjih letih jo v Sloveniji spet pridelujejo (MLIN RANGUS 2015).



Slika 20: Tatarska ajda oz. »cojzla« (*Fagopyrum tataricum*). Foto: Saxifraga, Peter Meininger

Figure 20: Tartarian Buckwheat or »cojzla« (*Fagopyrum tataricum*). Photo: Saxifraga, Peter Meininger

## Sklep

Nikakor ne moremo trditi, da je bil Žiga Zois tak ljubitelj rastlin, kot je bil njegov brat Karel, ki je z vnemo in očesom dobrega poznavalca prepoznaval in iskal rastline na terenu. Bolj verjetno je poznal samo nekatere redke rastline (npr. ploščevico, Zoisovo zvončico in vijolico...), na katere ga je opozoril brat. Ob odsotnosti Balthasarja Hacqueta je postal bolj navezan na brata Karla in se navzel njegovega navdušenja nad rastlinami. Vsekakor so mu bile vseč okrasne rastline, ki jih je gojil na svojem vrtu. Predvsem v letih, ko ni mogel več potovati, so mu okrasne rastline v lastnem vrtu pomenile naravo. Bil je naravoslovec v vseh ozirih in je želel biti seznanjen z vsem, kar je v znanosti na Kranjskem novega, tudi z botaničnega področja.

## Povzetek

Žiga (Sigismondo) Zois je najbolj poznan kot mineralog in mecen ter lastnik več fužin na nekdanjem Kranjskem. Manj je znano, da je bil tudi ljubitelj rastlin, saj se kot botanika po navadi omenja le njegovega mlajšega brata Karla. V prispevku predstavljamo, kako je bil Žiga Zois povezan z rastlinami. Omenjamo njegovo poznanstvo z Balthasarjem Hacquetom, kateremu je v pismih zaupal tudi svoja botanična zanimanja. Nato opredelimo odnos Sigismonda do mlajšega brata Karla. Predvsem zaradi njega se je Žiga navdušil za iskanje redkih rastlin in deloval tudi kot mecen botaničnim raziskovalcem. Skupaj z bratom je Žiga Zois urejal več parkovnih nasadov: na Pristavi v Javorniškem rovtu, na Brdu pri Kranju in v Ljubljani. V slovenščini je Zois opazil vrzel pri poznavanju slovenskih imen rastlin, živali in gliv, kar je želel sam zapolniti. Predstavljamo sezname rastlin, ki so se ohranili v njegovi zapuščini. Skrbelo ga je, da bi naše kraje zajela lakota, zato je raziskoval tudi uporabne kulturne rastline in v naših krajih uvedel gojenje tatarske ajde.

## Summary

Žiga Zois is mostly known as a mineralogist, patron and owner of several ironworks in Slovenian lands of Habsburg Austria. It is less known, however, that he was also enthusiastic about plants, as only his younger brother was known as a botanist. In the article we present how Žiga Zois was connected with plants. We mention his acquaintance with Balthasar Hacquet, to whom he also wrote about his botany interests. We define the relationship between Žiga and his younger brother Karel. Mostly because of him, Žiga started looking after rare plant species and acted also as a funder for botanical researchers. Together with his brother, Žiga arranged several parks: at Pristava in Javorniški Rovt, at Brdo near Kranj and in Ljubljana. In Slovenian language Žiga noticed a gap in the knowledge of Slovenian plant, animal and fungi names, which he wanted to fill by himself. We present his lists of the names of plants kept in his legacy. Žiga Zois was afraid that hunger would strike in his country, so he was interested also in useful crops and introduced the cultivation of Tartarian Buckwheat in Carniola.

## Zahvala

Za pomoč pri iskanju pisem Žige Zoisa se zahvaljujem dr. Barbari Rogač in Iztoku Močevniku iz knjižnice Narodnega muzeja Slovenije.

---

## Literatura in viri / References

- ANDREJKA, R., 1934: Kje so bili Zoisovi vrtovi? *Glasnik muzejskega društva za Slovenijo*, 15 (1–4): 109–115.
- ANONYMOUS, 1790: Inländische Nachrichten. *Laibacher Zeitung*, 44 (31. 8. 1790): 1–4.
- AS 1052, fasc. 30, Zois, Žiga, Posest: Gospostvo Brdo pri Kranju. Inventarioium der... Bäum und Strauchen. 1789–1799
- BORISOV, P., 1999: O Hacquetovem značaju (zgodovinsko-psihološka študija). *Zgodovinski časopis*, 53 (4): 455–482.
- CEKLIN, F., 1977: Bohinj in Triglav. *Planinski vestnik*, 77 (8): 503–508.
- DEBELAKOVA-DERŽAJ, M.M., 1947a: Kronika Triglava. *Planinski vestnik*. 47 (6/7/8): 165–171.
- DEBELAKOVA-DERŽAJ, M.M., 1947b: Kronika Triglava. *Planinski vestnik*. 47 (9/10): 219–221.
- DEBELAKOVA-DERŽAJ, M.M., 1947c: Kronika Triglava. *Planinski vestnik*. 47 (11/12): 269–277.
- DOBRILOVIČ, M. & N. KRAVANJA, 2003: Rastlinsko gradivo prvega botaničnega parka na Slovenskem - Brda pri Kranju. *Zbornik Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani, Kmetijstvo*, 81 (2): 277–286.
- ERHATIČ, B., 2012: *Geomorfološka dediščina v Dolini Triglavskih jezer*. Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Ljubljana 12 . str.
- FANINGER, E., 1983: Baron Žiga Zois in njegova zbirka mineralov. *Scopolia*, 6: 1–32.
- FREYER, H., 1836: Verzeichniss slavischer Pflanzen-Namen. Zur Completirung allen Vaterlandfreunden anempfohlen. Priloga k dnevniku *Laibacher Zeitung*, 26. november 1836.
- HACQUET, B., 1778: *Oryctographia Carniolica oder Physokalische Erdbeschreibung des Herzogtums Krain, Istrien und zum Theil der benachbarten Länder. 1. del*. Leipzig.
- HACQUET, B., 1782: *Plantae Alpinae Carniolicae*. Viennae.
- HAMANN, B., 1988: *Die Habsburger: Ein biographisches Lexikon*. Wien. 447 str.
- HIPOLIT, N., 1715: *Grammatica Latino-Germanico-Slavonica*.
- KIDRIČ, F., 1938: Zois in Hacquet. *Ljubljanski zvon*, 58: 271–275.
- KIDRIČ, F., 1939: Zoisova korespondenca. *Akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana*: 151–152.
- KNAFELC, A., 1928: Gospodarstvo kočje pri Triglavskih jezerih. *Planinski vestnik*, 28 (4): 89–94
- KREFT, I., 1995: *Ajda*. Kmečki glas, Ljubljana.
- KRIŽNAR, M., B. ČINČ JUHANT & M. JERŠEK, 2013: Žiga Zois, Balthasar Hacquet, Valentin Vodnik in fosili izpod Triglava. *Scopolia Supplementum*, 6: 55–64.
- MARTINČIČ, A., T. WRABER, N. JOGAN, A. PODOBNIK, B. TURK, B. VREŠ, V. RAVNIK, B. FRAJMAN, S. STRGULC KRAJŠEK, B. TRČAK, T. BAČIČ, M. A. FISCHER, K. ELER & B. SURINA, 2007: Mala flora Slovenije. *Cljuč za določanje praprotnic in semenk*. Tehniška založba Slovenije. Ljubljana. 967 str.
- MIKŠA, P., 2013: Prvi raziskovalci naših gora in prvi dokumentirani pristopi nanje. *Zgodovinski časopis*, 67 (3–4): 390–405.
- MLIN RANGUS, 2015: Tatarska ajdova kaša. <http://www.mlinrangus.si/sl/izdelek/tatarska-ajdova-kasa/> (dostop 19. 7. 2019)
- MUNDA, J., 2013: Willomitzer, Lovrenc (okoli 1747–1801). *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi840900/#slovenski-biografski-leksikon> (dostop 15. julij 2019).
- MÜLLNER, A., 1895: Der Botaniker Karl Sieber in der Wochein. *Argo*, 4: 237–238.

- OROŽEN, F., 1895: Valentin Vodnik kot turist in turistični pisatelj. *Planinski vestnik*, 1 (7): 97–104.
- PALLAS, P. S., 1789–1790: *Flora Rossica*. Francofurti et Lipsiae.
- PETAUER, T., 1993: *Leksikon rastlinskih bogastev*. Tehniška založba, Ljubljana. 684 str.
- PETKOVŠEK, V., 1977: J. A. Scopoli, njegovo življenje in delo v Slovenskem prostoru. *Razprave SAZU. Razred za prirodoslovne vede*, 20 (2): 100–102.
- POHLIN, M., 1781: *Tu malu besedishe treh jesikov = Das kleine Wörterbuch in dreyen Sprachen*. Ljubljana. 340 str.
- PRAPROTNIK, N., 1989: Po kom se imenuje Zoisova koča? *Planinski vestnik*, 89 (9): 381–383.
- PRAPROTNIK, N., 1994: Gospodova koča. *Muzejski časopis*, 4 (4): 1–3.
- PRAPROTNIK, N., 2001: Balthasar Hacquet in njegovo botanično delovanje na Kranjskem. *Razprave IV. razreda SAZU*, 42 (2): 173–185
- PRAPROTNIK, N., 2004: Botanični vrt Karla Zois na Brdu. *Kronika*, 52 (2): 167–174.
- PRAPROTNIK, N., 2011: *Alpski botanični vrt Juliana*. Prirodoslovni muzej Slovenije, Ljubljana. str. 6
- PRAPROTNIK, N., 2015: Botaniki, njihovo delo in herbarijske zbirke praprotnic in semenk v Prirodoslovnem muzeju Slovenije. *Scopolia*, 83/84: 414 str.
- RICHTER, F. X. J., 1820: Laibachs Verschönerungen. *Illyrisches Blatt*, 43: 174–175.
- RICHTER, F. X. J., 1821: Die Wochein. *Illyrisches Blatt*, 20 (18. 5. 1821): 77–80.
- SCOPOLI, J. A., 1760: *Flora Carniolica*.
- SCOPOLI, J. A., 1772: *Flora Carniolica 1–2. Ed. 2*.
- SIEBER, F. W., 1813: Siebers naturhistorische Briefe (Besteigung der Terglou). *Hesperus*, 9: 65–68.
- SLOMŠEK, A. M., 1861: Poldrugi den na Mislinskih fužinah. *Drobtinice*, 15: 120.
- SODJA, A., 2009: *Javorniški Rovt - Pristava in Zoisov park, od strategije do razvoja*. Občina Jesenice, Oddelek za gospodarstvo. 17 str.
- STESKA, V., 1919: Baron Žiga Zois (1747–1819). *Dom in svet*, 32 (9–12): 277–286.
- ŠULEK, B., 1879: *Jugoslavenski imenik bilja*. Zagreb
- TRIGLAV CEKADA, M., 2015: 200 letnica izbruha vulkana Tambora – zadnji sunek male ledene dobe: Posledice izpričane tudi v slovenskem ljudskem izročilu s Solčavskega. *Geografski obzornik*, 4: 20–24.
- TUMA, H., 1921: Dolina »Zajezerom«. *Planinski vestnik*, 21 (9/10): 161–168
- UNETIČ, I., 2013: Vrtna umetnost na Kranjskem v 18. in 19. stoletju v luči arhivskih virov. *Arhivi*, 36 (2): 259–278.
- VOSS, W., 1884: *Carl Zois Freiherr v. Edelstein*. Separatabdruck aus der österr. bot. Zeitschrift 3.
- VALENČIČ, V., E. FANINGER & N. GSPAN-PRAŠELJ, 2013: Zois plemeniti Edelstein, Sigismondo (1747–1819). *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi872726/#slovenski-biografski-leksikon> (dostop: 15. maj 2019).
- VALVASOR, J. V., 1689: *Slava vojvodine Kranjske*. Faksimilna izdaja, Ljubljana.
- VERKAUFS ANZEIGE, 1817: Intelligenzblatt, Vermischte Nachrichten, Verkaufs Anzeige. *Laibacher Zeitung*, 5. 9. 1817, št. 17: 247–248.
- Voss, W., 1884: Carl Zois Freiherr v. Edelstein: ein Beitrag zur Geschichte der Botanik. *Österreichische botanische Zeitschrift*, 3:1–4.
- VRHOVEC, I., 1894: Iz domače zgodovine. *Ljubljanski zvon*, 14 (1): 12–18.

- 
- WESTER, J., 1928: Pred 100 leti na Triglavu (Rosthorn). *Planinski vestnik*, 28 (6): 129–132.
- WESTER, J., 1954: *Balthasar Hacquet. Prvi raziskovalec naših Alp*. Planinska zveza Slovenije, Ljubljana. 63 str.
- WRABER, T., 1995: Večni led pod prepadnim skalovjem. *Planinski vestnik*, 95 (9): 387–391.
- WULFEN, F. X., 1788: *Plantae rariores Carinthiacae*. In: Jacquin, N. J.: *Collectanea ad Botanicam, Chemiam et Historiam naturalem spectantia, cum figuris*. 2: 112–234. Dunaj. (Vindobonae)
- WULFEN, F. X., 1790: *Plantae rariores Carinthiacae*. In: Jacquin, N. J.: *Collectanea ad Botanicam, Chemiam et Historiam naturalem spectantia, cum figuris*. 4: 227–348. Dunaj. (Vindobonae).
- ŽONTAR, J., 1954: Neznana pisma Žige Zoisa. *Kronika*, 2 (3): 188–191.

### **Neobjavljeni rokopisi**

- NMS M2–081 Pismo Karla Zoisa Žigu Zoisu, leto 1793, botanična vprašalnica s seznamom rastlin
- NMS M2–084 Pismo Karla Zoisa Žigu Zoisu, botanični seznam
- NMS M2–085 Pismo Karla Zoisa Žigu Zoisu, botanični seznam
- NMS RAR M11 P81 Pismo F. W. Sieberja Žigu Zoisu, 18. 12. 1812
- NMS RAR M13 P28 Koncept odgovora na pismo C. L. Wildenowa, 22. 8. 1805.
- NUK Zois Carl. Verzeichnis der krainischen Bäume, Pflanzen und Gescträuche in lateinischer, deutscher und krainischer Sprache.
- NUK rokopisni oddelek MS 368 Zois Sigmund, Slavische Sammlung, 6. ovoj
- NUK rokopisni oddelek MS 367 Breckerfeld F., Slovenska rastlinska imena

# ZOBODAT - [www.zobodat.at](http://www.zobodat.at)

Zoologisch-Botanische Datenbank/Zoological-Botanical Database

Digitale Literatur/Digital Literature

Zeitschrift/Journal: [Scopolia, Journal of the Slovenian Museum of Natural History, Ljubljana](#)

Jahr/Year: 2019

Band/Volume: [97](#)

Autor(en)/Author(s): Pungarsek Spela

Artikel/Article: [A½iga Zois, ljubitelj rastlin? Sigismondo Zois, a plant lover? 167-195](#)